

УДК (005.336.2:17.023.36 – 022.218): (373.5.046 – 021.65) (045)

Д.В. ФУРТ,

*старший викладач кафедри іноземних мов
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)*

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті подана узагальнююча характеристика поняття «полікультурна компетентність», визначено його структуру для старшокласників, виділено групи передумов його ефективного розвитку та визначено роль іноземної мови у цьому процесі.

Ключові слова: «полікультурна компетентність», полікультурна компетентність старшокласника, структура, англійська мова.

Актуальність. Наразі відбуваються зміни у всіх сферах нашого життя, тому нашій державі потрібен компетентний випускник, який здатний зайняти своє місце у суспільстві, зможе самореалізуватися і буде постійно розвиватися та вдосконалюватися.

Очевидною стає проблема розвитку полікультурної компетентності особистості, здатної вільно орієнтуватися в полікультурному світі, розуміти його зміст і цінності, втілюючи їх у гідних зразках цивілізованої поведінки в процесі взаємодії з представниками різних країн та народів.

Теоретичне осмислення проблеми розвитку полікультурної компетентності старшокласника відображено в працях Я. Коменського, К. Ушинського, П. Каптерева, В. Сухомлинського та ін.

Метою статті є характеристика поняття полікультурної компетентності та визначення її структурних компонентів при викладанні англійської мови старшокласникам.

Основний виклад інформації. Проаналізувавши погляди науковців на досліджувану проблему, ми мали змогу дати узагальнюючу характеристику поняттю «полікультурна компетентність» – це доброзичливе, відкрите і неупереджене ставлення особистості до будь-якої культури і її носіїв; знання і прийняття людиною культурного різноманіття світу й того факту, що кожна культура має власний контекст і логіку, жодна культура не є кращою за іншу, адже кожна має свою власну систему елементів, які взаємодіють між собою, будь-яка культура життєздатна доти, поки вона функціонує і розвивається.

Культуру розглядаємо як основу розвитку полікультурної компетентності учнів; вона розуміється як спосіб життя, звичаї, традиції та вірування, як культурно-історичний аспект, духовне і матеріальне багатство, що накопичується кожним окремим народом зокрема і усіма народами взагалі.

Основні ідеї полікультурної компетентності були відображені в моделі структури полікультурної компетентності старшокласників, яка була розроблена у дисертаційному дослідженні М. Абсатової. Серед них:

- компетенція перетворення інформації в знання;
- компетенція засвоєння нового стилю життя в системі «Я – монокультура – інтеркультура – полікультура»;
- компетенція пізнання мультикультурної діяльності в полікультурному середовищі;

- компетенція дії в швидкоплинному кроскультурному інформаційному полі;
- компетенція прийняття й поваги особливостей різноманітних культур;
- компетенція реалізації свого потенціалу (знань, умінь, навичок, досвіду, особистісних якостей) у засвоєнні національної культури [1].

У сучасному словнику іншомовних слів термін «структура» (з лат. – побудова, розміщення, відбудую, зводжу) означає: 1. Взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова. 2. Устрій, організація чого-небудь, форма [7].

У структурі полікультурної компетентності особистості Л. Данилова окреслила такі компоненти:

1) мотиваційно-ціннісний компонент, який включає мотиви, мету, ціннісні установки, що передбачає ставлення до майбутньої професійної діяльності як до цінності та потреби учня у формуванні й самовихованні своєї полікультурної компетентності;

2) когнітивний компонент, який характеризує сукупність знань про культуру, сутність і способи самовиховання полікультурної компетентності; здатність до систематизації й узагальнення знань;

3) діяльний компонент, який передбачає наявність умінь вступати в інтеркультурну комунікацію з носіями іншомовної культури, передавати інструментарій самопізнання й саморозвитку іншому, рефлексувати власну діяльність і поведінку;

4) емоційний компонент, який обумовлює позитивне оцінювання педагогічних явищ із опорою на соціальні та особистісні значущі цінності, здатність сприймати внутрішній світ іншого й ототожнювати себе з ним [3, С.10].

I. Васютенкова виділила такі структурні компоненти:

1) професійний компонент, до складу якого автор відносить культуру спілкування, методичну, інформаційну, рефлексивну культури;

2) культурологічний компонент включає знання й розуміння рідної, світової, іншомовної культур, культури міжкультурного спілкування;

3) особистісний компонент визначає сукупність якісних характеристик, що відображають моральну позицію, яка пронизує всі складові полікультурної компетентності [2, с. 19].

У своєму дисертаційному дослідженні О. Щеглова виокремила такі компоненти структури полікультурної компетентності:

1) когнітивний – освоєння образів і цінностей світової культури, культурно-історичного й соціального досвіду різних країн і народів;

2) ціннісно-мотиваційний – формування ціннісно-орієнтовної і соціально-настановчої готовності особистості до міжкультурної комунікації й обміну, розвиток толерантності до представників інших культурних груп;

3) діяльно-поведінковий – розвиток здатності до розв'язання професійних завдань при взаємодії із представниками різних культурних груп [8, с. 94].

Узагальнюючи погляди науковців на цю проблему, можна зробити висновок – в структурі полікультурної компетентності необхідно виокремити такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний.

Мотиваційний компонент передбачає прояв старшокласниками інтересу до глобальної взаємозалежності, взаємозумовленості явищ у навколишньому світі і у відкритому світовому просторі; потребу в здобутті знань про національну та світову культури; відчуття власної своєрідності при зустрічі з представниками інших культур; прагнення пізнати особливості «своєї» культури в системі «Я – монокультура – інтеркультура – полікультура»; рефлексію мотивів, цілей, якостей і результатів у своїй полікультурній діяльності. Н. Леонтьєв зазначає, що успіх будь-якої діяльності залежить від мотивів, які спонукають до дії [5]. Його показником є наявність позитивної мотивації до засвоєння полікультурних знань і взаємодії з представниками різних культур; сформованість полікультурних якостей, необхідних для позитивної взаємодії з представниками різних культур, серед них: толерантність, безконфліктність, емпатія.

Когнітивний компонент відображає знання про полікультуру, розуміння особливостей власної культури; уявлення про взаємозв'язок «своєї» культури з культурами інших народів; знання і усвідомлення своїх коренів та основних елементів світової культури; формування поваги до інших культур, тобто системи полікультурних знань, що виступають орієн-

товною основою діяльності особистості у полікультурному суспільстві. Показником когнітивного критерію є повнота полікультурних знань.

Діяльнісний компонент передбачає формування умінь виявляти відкритість у відношенні до інших культурних джерел, контактів, цінностей, поглядів; розвиток здатності аналізувати свою та інші культури; розвиток вміння знаходити альтернативні шляхи вирішення, поліпшення та вдосконалення полікультурних відносин; формування вміння взаємодіяти з людьми у полікультурному середовищі і конструктивно вести діалог з представниками інших культур. Показниками діяльнісного критерію є сформованість полікультурних умінь та навичок щодо дотримання соціальних норм і правил поведінки у багатокультурному суспільстві; наявність досвіду позитивної взаємодії з представниками різних культур.

Важливо відзначити, що полікультурна компетентність старшокласників – це інтегрована якість особистості, яка розвивається в процесі навчання у школі та включає систему полікультурних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, досвіду, полікультурних якостей, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя й діяльності у полікультурному суспільстві, які реалізуються в здатності вирішувати різноманітні завдання в процесі позитивної взаємодії з представниками різних культур, національностей, рас, віросповідань, соціальних груп.

Автор статті «Мультипліцидне (Мультиплицидное) бачення культури як тенденція розвитку освіти» розглядає дане явище з точки зору «діалогового підходу», який виступає як синтез філософії мультикультуралізму, педагогіки й культурології [4]. Сутність діалогового підходу в освіті виявляється у його репрезентації, як засобу залучення учнів до різноманітних культур з метою формування загальнопланетарної свідомості, яка передбачає тісну взаємодію з представниками різних країн та народів.

Відзначимо, що результатом розвитку полікультурної компетентності старшокласників має бути усвідомлення ними того факту, що мова, свідомість, культура та менталітет – ланки одного ланцюга, тому незнання національно-обумовленого контексту може призвести до міжкультурних непорозумінь.

Уміння використовувати мову як інструмент спілкування на міжнародному рівні, діалог культур в усній та письмовій формах; шанобливе, відповідальне ставлення до власної культури та культур інших народів; визнання права інших націй на існування та розвиток – це є параметри полікультурної компетентності.

Сьогодні англійська – це мова комп'ютера, інформаційних технологій, Інтернету й засіб спілкування представників різних націй, вона є пріоритетною у світовому досвіді ведення кореспонденції. Неможливо вивчити усі мови світу, але усі здатні вивчити одну міжнаціональну. Такою є англійська. Багатий словниковий запас, який містить півмільйона слів, що належать лише до термінології, обумовив стрімке зростання значення англійської мови у сфері науки: більшість наукових видань публікується саме англійською. Її використовують також у дипломатії, торгівлі, медицині, промисловості, бізнесі тощо.

У своєму дослідженні ми розглядаємо англійську мову як засіб розвитку полікультурної компетентності старшокласників.

Викладання англійської мови та культури формує у старшокласників вміння спілкуватися, співіснувати з людьми різних етнічних груп, допомагає здобути багатий досвід соціально-культурного спілкування, який є міцною базою залучення учнів до глобальних цінностей цивілізації.

Учень повинен володіти знаннями, що є цілісною картиною світу, навичками та вміннями здійснення полікультурної діяльності, сучасними ціннісними орієнтаціями, основами міжкультурного спілкування всередині країни та на міжнародному рівні.

Як зазначає В. Сафонова, розвиток полікультурної компетенції при навчанні англійської мови включає:

1. Розвиток культури сприйняття сучасного, багатомовного світу.
2. Комплексний білінгвістичний і полікультурний розвиток мовної особистості учнів.
3. Розвиток поліфункціональної соціокультурної компетенції, що допомагає старшокласникам орієнтуватися в досліджуваних типах культур і співвідносити з ними норми комунікації і форми спілкування.
4. Навчання технологіям захисту від культурної дискримінації та асиміляції.

5. Створення умов для культурної творчості.

Реалізація цих завдань допомагає старшокласникам у їх становленні як суб'єктів діалогу в міжкультурному спілкуванні. Під міжкультурним спілкуванням розуміється функціонально обумовлена комунікативна взаємодія людей, які виступають носіями різних культурних спільнот з огляду на усвідомлення ними або іншими людьми їх приналежності до різних геополітичних, континентальних, регіональних, національно-етнічних спільнот, а також соціальних субкультур [6, с. 17–24].

Ефективність процесу розвитку полікультурної компетентності засобами англійської мови зумовлена дотриманням таких принципів:

– принцип дидактичної культуровідповідності проявляється у відборі матеріалу для навчальних цілей; необхідності визначити зміст і значущість відібраного матеріалу; у визначенні доцільності використання матеріалу з урахуванням вікового й інтелектуального потенціалу учнів;

– принцип діалогу культур і цивілізацій проявляється в необхідності аналізу автентичних або частково автентичних матеріалів з точки зору можливості потенційного їх використання при моделюванні культурного простору за принципом ширшого кола (від етнічних субкультур до світової); в побудові дидактичної моделі на основі контрактивного й порівняльного вивчення культур і цивілізацій з точки зору історичного аналізу; використання культурознавчих матеріалів;

– принцип домінування проблемних культурознавчих завдань проявляється у використанні серії завдань, які поступово ускладнюються, серед них ті, що спрямовані на збір, інтерпретацію й узагальнення культурознавчої інформації; у виборі форм взаємодії з людьми в умовах міжкультурного спілкування.

Ці принципи були розроблені і описані В. Сафоновою [6, с. 17–24].

Основний акцент – на культурознавчому напрямку навчання, залученні школярів до культури країни, мова якої вивчається, тобто англійської, вмінні учня долучатися до діалогу культур.

Саме іноземна мова є інструментом у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу, завдяки якому учні отримують інформацію про культурне життя інших народів і спілкуються в реальних умовах. Розуміння того, що іноземна мова – не просто шкільний предмет, а знання її – потреба в успішному спілкуванні з ровесниками з інших країн та важливий засіб розширення діапазону знань з усіх предметів, викликає в учнів подальше бажання продовжити процес навчання.

Висновки. Англійська мова є важливим і необхідним засобом розвитку полікультурної компетентності, в структурі якої є мотиваційний, когнітивний, та діяльнісний компоненти. За допомогою мови можливо пізнати особливості країни, адже мова – це природна середа існування культури, яка є есенцією буття кожної окремої нації і її засобом пізнання. Неможливо долучитися до культурної скарбниці народу, не знаючи його мови і не визнаючи преекстенції його культури.

Список використаних джерел

1. Абсатова М.А. Теоретико-методологические основы формирования поликультурной компетентности старшеклассников: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: специальность 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования, этнопедагогика» / М.А. Абсатова. – Алматы, 2009. – 44 с.

2. Васютенкова И.В. Развитие поликультурной компетентности учителя в условиях последипломного образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук: специальность 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И.В. Васютенкова. – СПб., 2006. – 27 с.

3. Данилова Д.Ю. Формирование поликультурной компетентности студентов / Л.Ю. Данилова // Учитель. – 2007. – № 3. – С. 12–15.

4. Костикова Л.П. Мультиплицитное видение культуры как тенденция развития образования / Л.П. Костикова // Высшее образование. – 2008. – № 3. – С. 17.

5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

6. Сафонова В.В. Культуроведення в системі сучасної мовної освіти // ІЯШ. – 2001. – № 3. – С. 17–24.
7. Словник іншомовних слів / уклад. Л. Пустовіт та ін. – К., 2000. – 1080 с.
8. Щеглова Е.М. Развитие поликультурной компетентности будущих специалистов: дис. ... канд. пед. наук: специальность 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е.М. Щеглова. – Омск, 2005. – 164 с.

References

1. Absatova, M.A. (2009). *Teoretyko-metodologicheskie osnovy formirovaniya polikulturnoi kompetentnosti starshklassnikov* [Theoretical and methodological bases of formation of the multicultural competence of senior pupils]. Synopsis Thesis Dokt. Ped. Sciences inspeciality13.00.01.Almaty, 44 p. (In Russian).
2. Vasyutenkova, I.V. (2006). *Razvitie polikulturnoy kompetentnosti uchitelya v usloviyah poslediplomnogo obrazovaniya* [The development of multicultural competence of the teacher in the conditions of post-graduate education]. Synopsis Thesis Cand. Ped. Sciences inspeciality13.00.08.SPb, 27 p. (In Russian).
3. Danilova, D.Yu. (2007). *Formirovanie polikulturnoi kompetentnosti studentov* [Formation of multicultural competence of students]. *Uchitel* [Teacher]. No3. p. 12-15. (In Russian).
4. Kostikova, L.P. (2008). *Multiplitsitnoe videnie kultury kak tendentsia razvitiya obrazovaniya* [Multiplitsitnoe vision of culture as a trend of the development of education]. *Vyisshee obrazovanie* [Higher education]. No3, p. 17. (In Russian).
5. Leontev, A.N. (1975). *Deyatel'nost. Soznanie. Lichnost* [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow, Politizdat Publ., 304 p. (In Russian).
6. Safonova, V.V. (2001). *Kul'turovedeniya v systemi suchasnoi movnoiosvity* [Culture studies in the system of modern language training]. *Foreign languages in school*, No 3, p. 17-24. (In Ukrainian).
7. Pustovit, L. (et al.) (Ed.) (2000). *Slovyk inshomovnykh sliv* [The dictionary of foreign words]. Kyiv, 1080 p. (In Ukrainian).
8. Scheglova, E.M. (2005). *Razvitie polikulturnoy kompetentnosti buduschih spetsialistov* [The development of multicultural competence of future professionals]. Thesis Cand. Ped. Sciences inspeciality 13.00.08.Omsk, 164 p. (In Russian).

В статье подается обобщенная характеристика понятия «поликультурная компетентность», определяется его структура для старшекласников, выделяются группы предпосылок его эффективного развития и обозначена роль иностранного языка в данном процессе.

Ключевые слова: «поликультурная компетентность», поликультурная компетентность старшекласников, структура, английский язык.

In the article the concept of «polycultural competence» is given; its structure for high school students is defined; groups of prerequisites for its development are distinguished and the role of foreign language in this process is marked.

Key words: «polycultural competence», high school students polycultural competence, structure, English.

Одержано 28.01.2016.